
Upptecknat efter: Carl Aug. Karlsson, född den 11 juli 1862 i Hannäs sn. Kalmar län. Nuv. adr. Kvarnhagen, W. Tryserum.

Före 1825 - 1830 plöjdes ingen jord i dessa trakter enär plog ännu icke kommit till användning. Man körde med order ="ärjade". Stundom "grovärjades" = glesa och djupa fåror, Stundom "finärjades" = täta och grunda fåror. I höetid grovärjades stubben och i vårtid "tvärades" den med finärjning. Sådden skedde då direkt på tiltarna.

Trädan användes till bete för fåren. Men endast under försommaren, ty till midsommar skulle den vara uppkörd och fullt färdig. Endast i undantagsfall brukades den i vångalag och då när inhägnaden för skilda delägare skulle blivit alltför besvärlig. När trädan bearbetades upplades alla lösa stenar på tilten för att senare bortskaffas till närmaste "rör" eller "land" = utanför åkern. Förekom stora "tufsar" ogräs hackades dessa upp, fick ett eller par slag med hackans bak så att jorden väl föll av och kastades upp på närmaste röse. I övrigt nöjde man sig med att fåren åt av det som fanns ovan jord. F.ö. fick ogräset synnerligen svaga rötter när fåren ständigt gnagde av dess grodd. Trädan göddes med vanlig dynga men om ägaren rev något rappat hus, ströddes rappningen ut på de magraste bitarna.

Sådd

Gammel-råg såddes på Magnus-dagen, ny-råg den 25 augusti. Utsädet kallades och kallas stundom än idag "säasä". Större lantbruk hade i regel eget utsäde, andra måste "skaffa" sig, vilket oftast skedde genom utbyte mot vissa dagars arbete. Alltför "stri" var odryg eljest var nog själva kornen bra.

Sedan harvar med järnpinnar kommit i mera allmänt bruk kunde man så på tjälen och "tjälharva" ned utsädet, som då hann slå rot innan jorden hunnit uttorka. Annat syfte hade inte "tjälsådd".

Vete för utsäde "bettes" mot sot.

Sjukdom på säd. Ett ax som i blomningen angripes av viss insekt svartnar och kallas sotax. Sniglarna åto ofta upp den nyss uppkomna rågen, dock endast vid "renerna" = åkerns utkanter. Man lade flata stenar, barkar eller andra liknande föremål på åkerkanterna. När sniglarna om natten ätit sig mätta kröp de under dessa föremål, som under dagen "vittjades" då samtliga sniglar dödades.

Sådden utfördes oftast av bonden eller brukaren själv. Man drog upp linjer = fjärjar - medelst "fjärjekrok" = en stång med självväxt krök i den grövre ändan. En fjärja skulle vara 5 alnar bred. Utsädet bars i såskäppa med axeltåg. Saknades såskäppa, bars utsädet i förskinnat.

De första kända såskäpporna voro av näver som fästats vid ett bräde, vilket var avrundat så att det hela föll tätt efter kroppen. Man sådde med blott en hand växelvis mot fjärjens sidor, dock med första kastet till vänster = "tesidan".

Att "så i" förekommer än idag. I en sänka kan vatten samlas och utsädet ruttna. Då sår man i. Även andra marker kan påbjuda "i-sådd".

År 1886 regnade det kraftigt i maj månad. Den nionde såddes en stor åker i Tryserums socken. Det var på lördag. På måndags morgon hade en meter snö fallit. När denna någon vecka senare töat bort hade säden grott. Blev en utmärkt bra skörd.

Gräsfrö såddes på askan av bränt ris å ängsmark. Behövde icke myllas.

Myllning

När myllharven gick minst en handsbredd djupt samt "gick inpå" med hälften av sin bredd var myllningen fullständig. Kallades även "dubbelharva". Slätharvning kunde något förekomma, men icke i regel. Smala flikar av åkern samt där jordstenarna lågo alltför tätt myllades med kratta.

Harvar

De äldsta kända harvarna voro med fast, kvadratformigt ställ och runda träpinnar. Senare anbringades led på mitten och med flata pinnar, ännu senare två leder på rektangelformat ställ och flata pinnar - långharv. Träpinnaharv användes med fördel när man harvar potatis just när groddarna visa sig över jordytan. Medar på harvens översida ha förekommit i senare tid och då på järnpinnaharvar. Alltför lätta harvar belastades förr med stenar. Man körde "enbet".

Vält = "bult"

Tillverkning. En rund och jämn tallstam om ex. 5 alnars längd och 12 tum i diam. jämnsågades eller tidigare, jämnhöggs i båda ändar. Så tog man ut stockens centrum, ävenledes i båda ändar, och markerade denna. Därefter sågade, eller högg, man bort ytterligare ca 5 tum av ändarna, men lämnade kvar ca 5 tum tjockt, det av själva centrum. Dessa delar utgjorde axlar i bultstället. När man bultade i torrt väder, och icke smorde dessa axlar "gnällde" dessa så det hördes en halv fjärdingsväg. (Sagesmannens yttrande.) I vissa fall var sittplats anordnad på bulten.

Vattenfårar uppkördes litet varstans i sänkorna. Dessa gjordes med vanlig order.

Av ogräs rensades endast tistel bort på sädesfälten.

Frost på säden

En gammal man berättar:

Jag var nygift och vi hade ett lantbruk i Tryserums socken. En lördagsnatt kom jag hem från ett arbete som jag avslutat först vid midnattstid. Det började dagas och jag såg vår första råg, som just blommade, började vitna av fröet. Jag väckte min hustru och vi gick ut att "dra rep". Det tillgick så att vi fattade tag i var sin ända av en vanlig oxtöm och drog så denna tvärs över det område repet räckte o.s.v. Frost föll som snö, men om en stund gick solen upp och då måste vi sluta upp. All den säd vi hunnit dra över blev räddad. Den övriga gick förlorad. Alla i den orten som inte "drog rep", de nödgades genast avmeja sin råg till grönfoder.

En annan gammal man berättar:

Mer än en gång i yngre dagar räddade jag min säd genom att elda på fältens vindsida. På den tiden fanns det rikligt med stubbar och stockar av fett tyre = tjärved, och det var en syn när eldarna brunno som bäst. Det hände att jag nödgades köra in i själva sädesfältet med stutar och vagn för att kunna elda på rör, varifrån värmen nådde slutet av åkern. Numera skulle man icke kunna anordna så starka eldar utan att förut ha huggit ned en massa skog och lagt upp denna till torkning.

Skilda sädesarter

Vete. Kallades här i orten "gammal-vete" och man odlade samma sort.

Råg. Vasaråg och Rigaråg, den senare från Ryssland. Våråg såddes på mossjord där höstrågen skulle ha gripits av frost. Höstråg såddes på lätt och fet jord, högt belägen. Särskilda slag av råg. Finnråg har använts här. Utsädet av gammal råg. Blev höstrågen så stark att man befarade den skulle lägga sig betades den.

Arvaråg

Då ett rågfält avmejas när säden hunnit bli övermogen "dråsar" säden. Av denna säd kan under påföljande år rågen bli så "stark" att man åter började avmeja samma rågfält.

Arvavete av samma anledning.

Korn. "Bråkorn" med 6-radiga ax såddes i 6-te vecka. "Fallringskorn" samtidigt.

Havre. "Bråhavre" = 90-dygnshavre - såddes på fet jord. "Svarthavre" såddes utan särskilda regier

---

och torde vara mycket gammal på denna ort.

Blandsäd. Härmed menades lämpliga blandningar av utsädet såsom havre och ärter, havre och korn eller dessa tre sädeslag tillsammans. Den malda blandsäden ansågs vara det bästa svinfodret.

Bovete odlades på 1830-talet men finns ej längre här.

Ärter. "Gråärter" ha använts men är nu, nästan utdöda. Gula ärter gå bäst till om de utsås på tilt. Harvas lätt. Man har risat med både ris och halm. Korn blandades stundom som skyddssäd för undvikandet av risning.

Rovor. Av allt att döma odlades rovor på fritt land först 1877 och då på Fogelviks egendom. Sådden skedde på drill medelst en s.k. "rovbössa" enl. bifogad teckning. Med denna i sin högra hand gick såningsmannen skakande fröna ned på drillen. Efter gick en man som med en kratta myllade utsädet. Vid större gårdar drogs en "handvält" över drillen. Kallades även "dragbult".

Potatis. Vid sättning av "jolpären" – ortbenämning, bör de skurna bitarna vara fullt friska. Två eller tre dagar före sättningen skulle potatisen tagas ur källaren, eller gropen, och skäras. Själva skäret hann då att skinna sig och stod sig bättre mot röta. Det har förekommit att man av sparsamhetsskäl - fattigdom - skurit ut själva ögonen och satt endast dessa. Oftast dålig men i något fall god skörd. Man har alltid delat större potatis i flera delar, dock så att minst ett öga funnits på varje bit. Före sättningen "ärjades" och harvades "potatislandet". Man ärjade då ned den utströdda dyngan. Långt tillbaka, då man hade så många får som möjligt, kunde man spara dyngan och "gödsla" i fåran. Fårgödsel var bra härtill enär den lätt delade sig. Man bar gödseln i en sprötkorg av enträ och utströdde den någorlunda jämnt, dock så att varje bit potatis täcktes. Sättningen kunde ske före pingst. Sedan plog kommit i allmänt bruk myllades därmed, men själva sättfåran uppkördes med order.

I saknad av dragare har man satt mindre potatisland genom att sticka hål i jorden med en pinne = pick, och mylla genom att lätt trampa till hålen. Litet gödsel borde då strös över biten. När groddarna började visa sig över jordytan harvades "landet". När senare potatiskålen stod "radrätt" kupades med order för handkraft. I regel kupades 2 gånger. Rensades alltid i mån av behov.

Man sådde ofta bondbönor bland potatis.

Höfrösådd. Det har icke lyckats mig finna när höfrögräs först infördes här, men kan bestämt uppge att sådant fanns före år 1860. Härmed avses klöver o.d. Höfrö, hopsamlat i lador och på skullar kallades "höfröle". Sådant gömdes till vintern då man blandade det med varmt vatten = sorp eller "sörpe". Till utsäde är förut omnämnt.

Till sorp användes även sammantorkad potatiskål.

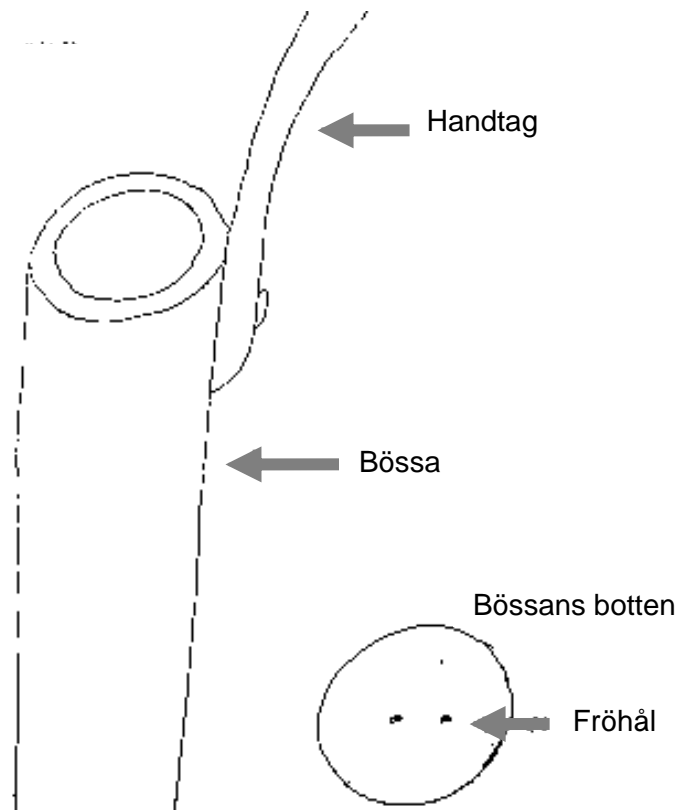
Fågelskrämmor äro här av mycket gammal dato och gjordes enl. bifogad teckning.

På 1870-talet började man "snöra" nysådda åkrar. Först via denna tid kunde 12-trådigt vitt garn anskaffas, man satte ut störrar mellan vilka garnet fästes härs och tvärs över åkern. Ett utmärkt medel mot kråkorna,

Nybygget & Solvesta d. 6 Jan. 1936

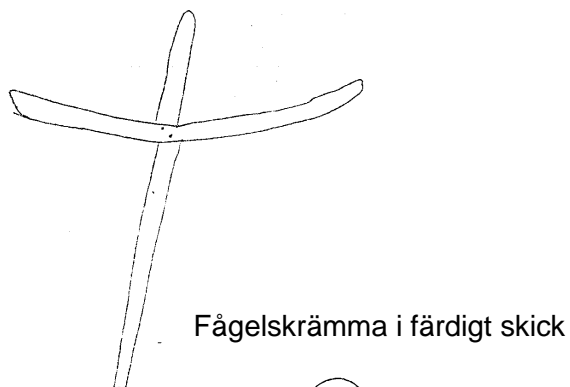
Gust. Johansson

Rovbössa

Visade det sig att sådden blev för tät, tilltäptes det ena hålet.

Ställning till fågelskrämma

Ögon och mun sotas
på ljust tyg

